

„NAGY TÜZET CSINÁLTUNK,/ UGYE, JÓZSA TESTVÉR”*

Mátyus Aliz: Kedves Tamás! Mit gondolna róla, ha ketten beszélgetnék (no, szoktunk), de most írásban, és egy könyvről. Kedvet a Napkút Kiadó sorozata adott hozzá, amelyben ketten-ketten beszélgetnek, s annak is az a kötete, amelyben Csillaghy András és Hubay Miklós teszik ezt. Ez lenne tehát a tárgyunk. Ők *Két kuruc beszélget* cím alatt folytatják a beszélgetést. Akarhatnánk mi is – egy dialógus-recenzió erejéig – két kuruccá lenni? Jó az általuk megadott hang hozzá. Ady *Két kuruc beszélget* című verse nem csak a könyv címéül szolgál, szuggerál egy világhoz való viszonyt is. A szerzők mondandójukat e viszony szerint mondják. És még stimulálják is a hangjukat az újra és újra elmondott versszakokkal. A verset, újra és újra Hubay Miklós mondja, ahogy tette versekkel magyar tanítványainak is, Rómában. A könyvben rögzített dialógusban is ő idéz, ahogy még ma is teszi, előadásai közben. Tudja a verseket fejből, idézetek, versszakok és versek indulnak meg benne, indulnak el belőle, nem szűnik meg ez a hihetetlen képessége, legyen akárhány éves. *Két kuruc beszélget*, s közben jön a vers, ő mondja, kezdi a húszéves kamaszok hangján és ironiájával, folytatja a középkorúak rádöbbenésével és lezárja a bölcsesség hangján, helyzetfeltárással, és az akármilyen legyen is, milyen lehetne, ha versben szóba érdemes hozni, s miatta érdemes megszólalni, jó nem lehet, amiben, mégis, fel kell tenni, mert elhagyhatatlan, az életértelmező kérdést: „Nagy tüzet csináltunk,/ Ugye, Józsa testvér,/ Hogyha most szalonnád volna,/ Bizony hogy süthetnél.”// „Komám, eltévedtünk./ Nagy ez a sötétség./ Fölgyújtottuk a világot/ S nem látunk egy lépést.”// „Ordasokkal élünk/ Nádban, gazban, sárban,/ Mi a célunk, mi a célunk/ E nagy bujdosásban?”

Wutka Tamás: Nekem tetszik, hogy Csillaghy András – Hubay Miklós: *Két kuruc*(ként) beszélget (Napkút kiadó, Budapest, 2009). Az is, hogy kettő hozzászól. Szóba se lenne érdemes hozni, de mintha ma mégis: hogy kellő tisztelettel. És

* Az írás megjelent a Lyukasóra 2011/1. számában (46-47-48.pp.). Tóth Éva Hubay Miklós búcsúztatójában erre a „négykezes méltató kritikára” utal.

megpróbálva eloszlatni, ha szükség lenne rá, a kötet cím felkeltette esetleges sandaságot. Ha lenne ilyen. Bár, ez inkább azok számára okozhat gyanakvást, akik elfelejtették Ady versciklusát, vagy nem ismerik (lehet, hogy sokan vannak?) legnagyobb élő magyar drámaírónk (Hubay Miklós) nevét. Máskülönb azonnal nyilvánvaló, hogy a szó legjobb értelmében vett világpolgárok a könyv szerzői, s a nyomtatott változatnak köszönhetően az ő dialógusuk résztvevői lehetünk. Olyanokénak, akik indulásukat nem feledve, az életre indító otthon légköréből szüntelenül táplálkozva tágitják világképüket. Akik mindig készek és képesek viszonyítani, s mégoly emelkedett gondolataikkal sem válnak a hétköznapi élettől elrugaszkodottá. Nincs is az az olvasó, aki kezébe véve a könyvet, a beszélgetés aktív részesévé ne válna.

Egy-egy politikai-társadalmi korszak negatív hozadéka olykor előnnyé lesz. Hubay Miklós és Csillaghy András életében meghatározó fordulatot jelentett, hogy el kellett hagyniuk Magyarországot. „Megtérül-e” valaha a befektetett energia, a sok nehézség; egzakt módon nem bizonyítható (és az élettől semmi számon nem kérhető). De ki hogyan tud élni az adott-kapott helyzettel, mennyire tud belőle a maga és mások javára profitálni, ez bizony lemerhető. Hogyan igyekeztek – és teszik ma is – szélesre tárnai az ablakot arra az Európára, amelynek áramlata némiképp felfrissíthette-frissítheti az itthoni levegőt. És máskor a mi hatásunkat megmutatni, tehát: viszont. E két nagy formátumú humanista a dialógus kínálta lehetőségben bízva folytat polémiát, hiszen ez valóban és kizárólag (magasrendű) emberi műfaj. Ami komolyan segíthet abban, hogy közös akarattal csökkenthetőek legyenek a nézetek különbözőségéből adódó feszültségek, az azonos látásmód, gondolkodás elvárása nélkül. Beszélgetőtársaink az európai kultúra legjobb hagyományait magukénak tudva vizsgálják – egymással sem feltétlenül egyetértve – politika, hit, erotika, pszichológia, nemzeti sajátosságaink és világ(megváltás) szerzteágazó, mégis szorosan összetartozó terü-

leteit. Vitájuk nem teóriák gyűjteménye, hanem gyakorlati tevékenységük tapasztalatainak összegzése. Mindig az átfogó és mindenen átívelő kultúra elsőbbségét tartották szem előtt, mint ami a politikai megosztottság ellen is a legeredményesebb eszköz lehet. Egyéni létük tükrében vetik össze a sok évtizeddel ezelőtti állapotokat a jelenlegivel; hogyan segíthettek akkor, és mit tehetnek ma. Mert továbbra is rendületlenül hisznek a kultúra közösségformáló erejében.

Mátyus Alíz: Hubay Miklós, a könyvet bemutató és a mestert 92. születésnapján köszöntő, Olasz Intézeti rendezvényen, 2010. április 13-án, a palota nagyterméből a kellemes előterébe kísértálva, alkalmat kínált arra, hogy bejelentsük neki, foglalkozunk a könyv bemutatásával, ketten, csatlakozó kurucokként. Nem ő lenne Hubay Miklós, ha nem biztatással válaszolt volna rá. Kedves mosollyal. És hozzászólván: a versből kiindulva! S ez nekem csak azt mondhatta, amire épp készültem. Ami szerint épp megszólalni akartam. Mert, hogy mondandóm volt és maradt, hangot adni felismerésemnek, hogy az Ady versből idézett sorok és a könyv-dialógus, milyen szerves kapcsolatban vannak egymással. A könyv dialógusai rendelkeznek a vers sajátjaival. A könyv pontosítam, kölcsön veszem fiam három éves korában mondott – bár emberre használt – kifejezését: „költői esze” van a könyvnek.

A „Nagy tüzet csináltunk./ Ugye, Józsa testvér”, megfeleltethető a két szerző közös múltjában elévült eredményes munkájának – amiről beszámolnak. Éltek a vers, a kitűnő magyar vers erejével, emberi kapcsolatokat formáló hatásával, világokat összekötni tudó képességével. Közös múltjuk ideje szerint oly korban éltek, amikor erre lehetőséget kaphattak és teremthettek. Amelyik ezt megengedte.

Az első két sor után a vers második két sora hang és fókuszváltás, a nagy bejelentés után (*nagy tüzet csináltunk*), a szalonára gondolás – melynek hangját az előző sor *ugye* szava vezeti be – eleve ironikus, a *bizony* *hogyan* *süthetnél* pedig egyenesen gúnyos. S különösen attól, hogy a nagy bejelentés többes szám első személyben áll, a következő két sor pedig csak a másik személyre vonatkoztatott – miközben nyilvánvalóan mindkét személyre áll. A nagy tüzet csináltunk, csak szalonánknak nincsen – ironikus hangon közölt helyzetjelentés.

A *Nagy tüzet csináltunk./ Ugye, Józsa testvér./ Hogyha most szalonád volna./ Bizony hogy süthetnél.* – bizonyos értelemben a nagy tűzcsinálás hiábavalóságára utal. Hogy a *nagy tűz* ég, köszönhető a tűz-csinálóknak. S hogy ég, bizonyos dolgokhoz

elég. Lehet melegedni körülötte, és világosságot terem – s ezek nem kis dolgok! Anyira nem, hogy még jó érzése is támadhat annak, aki a tüzet csinálta, aki miatt ég. De amire még való lenne, hogy egy kis szalonnát süssenek rajta, ami tehát, nem a meleget és világosságot teremteni képes költőkön múlva, az bizony hiányzik.

A könyv erre utaló mondatai Hubay Miklóstól származnak és a második világháborút követő helyzetről szólnak – a költőkről és a költők kompetenciáján kívüli világról. S e szerint: miközben a költők érzékelték a világhelyzetet és tettek a dialógusért, a nagyhatalmak nem tűntek olybá, mint akik a történeteket megértették.

„Európa gondolatával, Európával mint eszmével és mint eszménnyel a harmincas években találkoztam, ... mert akkor cseperedtem föl gondolkodó kamaszként ... (és) ... mert akkor egymás után felfényltek nagyszerű szellemek, akik ezt megfogalmazták. Máig feledhetetlen Thomas Mann írásának a címe is: *Achtung Europa!* A többi név is él ma is, és ragyog: Romain Rolland, Stefan Zweig, Ortega y Gasset, Freud... És Magyarországon Babits. Bartók. Akinek az egész hatalmas zenei alkotásában két nagy erő működött közre, az egyik egy feltámasztott, archaikus népiség, másrészt a modernizmus. Párosulva egy igen kényes erkölcsi értékrenddel. Tőlük tanultuk, hogy mi Európa. Nincs az európai szellemnek szebb summázata Babitsnak az európai irodalomról írott könyvénel. És Kosztolányi egyetlen versben úgy ragadta meg a soknemzetiségű Európa iránti szerelmét, hogy abban a versben élményszerűen jelen van az egységes Európa. Megejti őt a szlávok bánata, odavan az olaszok vidámságáért, Londonban a lordok hájának ezüstjéért, sorolja a franciákat, a német anyókat... „Mind édes-enyéme e népek e földön,/ kitágul a szívem, beleférnek együtt.”

„... a második világháború után, ez engem Genfben ért, és olyan természetes volt, hogy Genfben, egy semleges ország leghagyományosabban megleges városában ... Rencontres Internationales címmel összehívták az európai gondolat képviselői közül azokat, akik túléltek a világháborút... ...a legelső Rencontres Internationales-nak a témája, emlékszem, épp az volt: Mi az, hogy Európa. És a francia Merleau Ponty, a német Jaspers és Magyarországról Lukács György vitatták meg... ...Ugyanakkor tudtuk, hogy közben a nagypolitika nem a szeretet jegyében nyiszálja kettőbe Európát... Nem tudom, hogy volt-e büntudata Churchillnek, vagy nem volt, Jaltáért, de akkor nem olyan emelkedetten tudtak dönteni Európa sorsáról, akik döntöt-

tek, mint ami ahhoz a nagy, végzetes történelmi pillanathoz illő lett volna... Hanem a régi presztízspolitikai és haszonelv alapján...”

A „Fölgyjúítottuk a világot/ S nem látunk egy lépést.” – ennek a meglátásnak keserű kifejeződése.

Wutka Tamás: Európai kultúra a civilizált világért? Paradoxonnak tűnhet éppen e széles kultúrájú személyiségek kapcsán arra gondolni, mintha ők egyetlen, kizárólagos kultúra képviselői volnának. Hiszen manapság a gépiesen hangoztatott multikulturális labirintusokban vált kötelezővé keresgélni (és megtalálni) a válaszokat (sőt, a megváltást). Ami jobbára azért kering önmaga körül, mert, noha kimondani szentségtörés, igenis vannak egymással össze nem egyeztethető, egymással be nem helyettesíthető, össze nem mosható dolgok, s ezeket semmiféle mesterségesen kijelölt útvonal, semmiféle erőltetett összehasonlás tartósan nem egyesítheti. Szuverén létezésüket – a maguk helyén – kell elfogadni és elfogadtatni. S ebben a tekintetben a befogadó, toleráns, valódi értelmében vett európai kultúra értékei még mai, rohamosan hanyatló állapotukban is egyértelműek. Annak ellenére, hogy ijesztő jelei vannak a szellemi értékek átalakulásának, devalválódásának, a hagyományos értelemben vett kultúrált emberi lét szükségletelenné, jelentéktelenné válásának. Ezek mellett akkor sem mehetnek el szó nélkül a felelősségérzettel bíró értelmiségiek, ha gyakran sokkal többet nem tehetnek, mint hogy hangot adnak e miatt érzett aggodalmuknak. Hubay Miklós emberként és drámaíróként egyaránt fájlalhatja, hogy mai társadalmunkból kiveszőben van a tragikus hős. A katartikus, a megtisztuló. Hovatovább csak komikus és/vagy szánalmas embereket láthatunk magunk körül. És ez korántsem az „egyszerű” emberekre vonatkozik. Mit fog érni Európa az európai szellem nélkül; a kereszténység vállalása nélkül, a magasba röpítő költészet nélkül, anélkül a nemesítő hatású légtér nélkül, ami lényegét adta. Vajon a jövő nélkülözhetően érzi a kultúrának azt a lelki feltöltődést nyújtó szerepét, amit Hubay így fogalmaz meg: „... a kultúra ott kezdődik, ha az emberek szívét megejti a vers vagy a zene, vagy pedig a kép. Nem az a fontos, hogy én nézzem Monet képein, hogy milyenek a tavirózsák, hanem az a fontos, hogy ha kapok egy olyan kérdést a televízióban, hogy melyik festő vágta le a fülét, akkor azt ki tudjam pipázni, hogy Van Gogh volt. És nem pedig Leonardo da Vinci vagy Munkácsy Mihály. Az információs kultúrcivilizáció ezt a dolgokról való tudást tartja fontosnak, és nem azt, hogy a kultúrában levő üzenetek belevágjanak a gyomromba

vagy körülfontják a szívemet valami olyan élménnyel, amit eladdig soha életemben nem éreztem. A kultúra pedig ezekből a mozzanatokból épül.”

Mátyus Aliz: Hubay Miklósnak 1941-ben látott napvilágot első könyve. Nagyralátó volt már a címe is: *Nemzeti színházas, drámai magyarság*. Formájára nézve: dialógus volt. Utána „cseppentett dialógusokat”, tragédiákat írt. S hazatért ebbe a műfajba e könyvvel. Umberto Campagnolo emlékének – aki a dialógus művészetének platóni szinten volt mestere – hódolva.

Hubay Miklóst hallgatni mindig élvezet. Tudja, aki szerepléseit, történeteit, életmeséit ismeri. Ha valaki egyszer is hallotta, már is tudja, milyen egy, a magyar költészetet más nyelveken, külföldi országokban prófétáló ember, aki másrészt drámaíró. Akinek Hubay Miklóshoz személyesen nem volt szerencséje, megérezhet mindebből legalább egy keveset, a könyv lapjait forgatva. És még itt azt is hozzáteszem, hogy Hubay Miklós, ha örömről valóan, elképzelhetetlenül sokat is él, s mesélő kedve mit sem apad, mert, Szerb Antal szavaival élve kegyelemszerűen kiválasztott, aminek kézzel fogható jele a diadalmas öregkor, mindent akkor se tudna nekünk elmesélni, abból, ami a tarisznyájában van, aminek mi jó hasznát vehetnénk, okulásunkra lehetne. Ezért aztán felettébb dicsérendő a Napkút kiadó, s vezetőjének, Szondi Györgynek a vállalkozása, mert mutat valamit Hubay Miklós, egy dialógus által. Amennyit egy könyvben lehet. Kinek sokat, kinek keveset. De akár a kicsi miatt is bizvást mondhatom, legyen minél több ember kezében a könyv. Emlékezetében pedig minél tovább a kötet első borítóján megjelenő két kuruc. Árnyképeket látunk róluk a borítón, ahogy azt előszeregettel készítették Goethérol is, aki eszünkbe juthat Hubay Miklósról, bizonyos hasonlóságok révén. És jó a dialógust folytatókról – Hubay Miklósról és Csillaghy Andrásról – tudni, hogy a könyv anyagának elkészítéséhez több évtizedes barátsággal a hátuk mögött kezdtek. Természetesen, az övek sem egy kényszerű páros, ahogy Wutka Tamással, a miénk sem.

Wutka Tamás: Van valami döbbenetesen örömteli abban, ha saját gondolatainkkal, csaknem azonos megfogalmazásával találkozunk. Hubay Miklóssal ezt már volt szerencsém személyes beszélgetés közben átélni, ami nem mindennapi élményt és feltöltődést jelentett. S valami hasonlót éreztem e képzeletbeli társalgásban való részvételkor, ami ráadásul csaknem az élőbeszéd illúzióját nyújtotta, mivel szerkesztés nyoma alig érzékelhető az írott változatban. Életutak, meditálás, összegzés,

figyelmeztetés, látásmódok, kérdések, vágyak, remények, jövőre tekintés. Mindezek esszenciáját találhatjuk a kötetben, az egyéniségekre jellemző sajátosságokkal, határozottan és mértéktartóan, de elvárásokra, a fogadtatásra előzetesen nem figyelve. „Addig pedig, testvér, amíg álljuk, álljuk,/ Kuruc életünket megállván csináljuk,/ Lehet, hogy az Isten nem engedi vesztünk,/ De már ne rohanjunk

és ne lelkendezzünk.” – zárják fontos mondanóikat Ady soraival. Igen, valóban kurucok ők, a kemény, kitartó és túlélő, vereségekből is megerősödve kikerülő fajtából. Talán utolsó mohikánok, akiket sokan már nem is értenek. De hatásuk, ha ők nem lesznek már, akkor is, megkerülhetetlen lesz. Megérdemlik hát, hogy amíg élnek (miért ne?!), megbecsüljük őket.

Spacér Beáta